

Lisica starega Boštjana.

Spisal Juraj Pangrac.

I.

Pod našo vasjo stoji ob logu ubožna koča, na spodnji strani podprta z dvema drogoma, pač zaraditega, da bi je ne prekucnil vsak piš doli po rebri. Že od nekdaj, kar pomni mlajši rod v vasi, je osebenkoval v tej koči stari Boštjan, ki je iz vrbovih šibic, srobotja in do leta starih leskovih mladice spletal velike in nerodne koše in košare, pa tudi majhne, lične canjice in koške za otroke. Pletel je Boštjan leto in dan; le kadar so ga klicali gori v vas na delo, le tedaj je dejal vitre iz rok, priprl duri v kočo, si iztrepal predpasnik in klobuk, pa jo mahnil h kmetu v vas. In tako se je preživljal Boštjan, preživljal z delom svojih rok; zakaj da bi kdaj gori v vasi poprosil za pehar krompirja ali prgišče moke, tega ne, tega se je sramoval stari Boštjan, rajši bi stradal tri dni skupaj.

Tam o košnji je naprosil Boštjana na delo iz vasi kmet Tomaž: »Pa pridi jutri k nam, Boštjan«, mu je rekel. »Kositi sicer ne moreš, boš pa raztepal za kosci redi in vodo jim boš nosil, da ne bodo žejni«. — »Bom pa prišel«, je prikimal Boštjan, in zgovorjena sta bila možaka; Tomaž je nato krenil nazaj proti vasi, Boštjan je pa naglo pletel dalje pričeto košaro. Zadovoljen je bil, zadovoljen Boštjan, da pojde spet enkrat na delo v vas h kmetu, »kjer kuhajo trikrat na dan«, kakor je večkrat blagroval srečne vaščane.

Ko se je tistega dne storil mrak, je Boštjan prej ko drugekrati odmolil večerno molitev in legel k počitku. »E, da bom bolj krepak jutri, da bom lažje delal, in da ne bodo vpili nadme ti Tomaževi ljudje, da sem počasen in da ne zaslužim, kar pojem«, se je opravičeval Boštjan sam pred seboj v postelji, da je šel tako zgodaj spat, nato pa skoro glasno in krepko zasmrčal.

Ko se je drugo jutro prebudil, je naglo naredil križ, si zmencal oči in dejal: »Lej, Boštjan, dani se, ti se pa še valjaš po postelji; vstani, ti pravim, vstani urno!« — Res, solnce je že kukalo izza gorá, in zlati solnčni žarki so se že razlivali po zbujaajoči se prirodi ter uhajali skozi špranje v Boštjanovo kočo, budeč ga iz spanja in kličeč ga na delo. — Boštjan zazdeha, nato pa

hoče skočiti iz postelje. Toda komaj se dvigne za ped s postelje, pa pade nazaj na trdo ležišče. »He-hej, kaj pa bo to!« vzklikne Boštjan in se izkuša vnovič dvigniti s postelje, pa se vnovič prevrne vznak nazaj na ležišče. »He-hej, kaj pa bo to; ali ni v meni vse prav, ka-li?« se prestraši zdajci Boštjan, pa se naglo oprime z rokami trhljih stranic, z nogami se pa upre v znožje ter se izkuša vreči iz postelje. Ali tudi tako ni šlo; komaj se je nekoliko dvignil na postelji — cmok! — pa je telebnil zopet z vso težo na trdo ležišče. Tedaj pa je rekel stric Boštjan, tako je rekel: »He-hej, Boštjan, bolan si, pa še močno si bolan!« In ko se je domislil, da ni ne vinarja v žepu, ne prahu moke v predalu, in da je sam, tako sam v tej koči in da ne more niti v vas po denar za koše, košare, canjice, ki se bodo že skoro strgali, a plačali jih še niso ti trdi kmetje — ko se je vsega tega domislil, je postal otožen, silno otožen in v veliki žalosti je zaklical ves potr: »O, Bog, usmili se starega Boštjana! . . .« Zdajci mu poči na uho veliki zvon dolí od sv. Vida. »Sedem zvoní«, zašepeče, sklene vele, koščene roke in moli, moli . . . Zdavnja je že potihnil zvon pri sv. Vidu, Boštjan je pa še molil. Ko pa je slednjič odmolil zadnji očenaš in naredil sveti križ, se je začel tolažiti kakor vselej, kadar se mu je huda godila: »E, kaj če biti«, je rekel; »saj bo jutri že bolje«. In zaril se je v postelj in v upu in strahu, brez postrežbe pričakoval drugega dne, da mu odleže. A drugi dan je napočil, pa Boštjanu še ni bilo bolje. »Moj Bog, moj Bog«, je zavpil tedaj z žalostnim glasom, »umrl bom, če mi Ti ne pomagaš. Pa pomagaj mi, saj si dober; pomagaj, drugače bom umrl.« In vzel je v roke molek in prebiral jagode na njem in molil, molil, težko pričakujoč, kaj mu prinese tretji dan.

Tretji dan je napočil.

Boštjan je še trdo smrčal, ko je stalo solnce že visoko na nebu. Bog ve, mu je li odleglo ali ne? — Zdaj se prebudi. Brž se prekriža. »Kaj, ali mi je res odleglo?« reče, ko uvidi, da mu je roka, s katero je naredil križ, lahka, da jo položi, kamor hoče. In ko začuti po vsem telesu neko prijetno gorkoto, tedaj navda Boštjana veselje, da ves iz sebe z veselim glasom zavpije: »Ljubi nebeški Oče, pomagal si staremu Boštjanu, hvala Tebi stoterna, Tebi, ki si dober!«

Zdaj ni dolgo premišljal, kaj bi storil. Naglo se skobaca s postelje. Hvaložno sklene roke. Solze mu zaigrajo v očeh, ko zahvaljuje Boga, da je zopet ozdravel. Nato sede na stolček, na katerem je navadno pletel koše in poprime za delo. Toda delo mu ni šlo danes od rok, zakaj roke so se mu tresle, in od gladu se mu je črno delalo pred očmi. »Jesti bo kaj treba«, je vzkliknil tedaj in se oprijel za stolec. Na misel mu pride, da leži v skrinji skorja kruha. Brž si jo poišče. Dasi je bila trda ko rog, in on brez zob, vendar se je je lotil. A ko je izpoznal, da so njegove čeljusti vendarle preslabe, da bi strle tako trdo skorjo, je vzel v roke kladivo, zdrobil skorjo, potem pa skrbno použil vsako najmanjšo drobtinico. Eh, dobra je bila Boštjanu tedaj ta skorja; dobra kakor o Veliki noči medena potica. Še Bog, da jo je imel!

Eh, da bi imel Boštjan še eno, dve taki skorji! Tako pa si je le razdražil sestradani želodec s to skorjo. Krulilo je Boštjanu po želodcu, ko je

pojedel, kakor da bi že Bog ve koliko časa ne imel ničesar v ustih; krulilo, kakor da bi mu klicalo: »Kruha, kruha, ti stari Boštjan!« — Pa je rekel Boštjan tako-le: »Bom pa stopil doli v laz, bom pa stopil; doli rastejo take gobe, da nikjer ne take, prav nikjer ne. In teh si bom nabral, teh gob, da jih vržem v lonec in pristavim k ognju; pa bo, pa bo!« — In zašvedral je Boštjan po teh besedah doli v laz, v goščo po gobe.

II.

Komaj pa je storil kakih trideset korakov od koč, ko se mu zvrtil v glavi, zvrtil od same slabosti. »He-hej, Boštjan, slab si še, noge te še ne neso, počiti bo treba«, je vpil stric, loveč se z rokami po zraku, pa počenil tja na bližnji štor. Tedaj pa je smuknila mimo štora, na katerem je čepel, lepa repata lisica, noseč nekaj v gobcu, ter se skrila njegovim očem doli v pečevju ob tisti veliki skali, pod katero se vije tako neznansko dolg in ozek rov.

Boštjan je gledal, gledal za lisico. Ko pa je videl, kam je izginila, da tam pod tisto veliko skalo, tedaj se je vrgel na noge kakor kak mladenič dvajsetih let, ki je zdrav kot lisica, ki je smuknila mimo Boštjana; vrgel se je na noge ter za lisico, ki mu je hipoma dala toliko misliti, zavpil ves razvnet: »Lisica, ti boš pa moja! Lisica, ti boš pa moja! Na skobec te bom ujel, lej, na skobec«. In skoro nato je že nastavljal doli pred tisto skalo, pred lisičjo luknjo, skobec . . .

»Ho-ho! Moja boš, moja, ti lisica!« si je govoril in nategnil zobčasti skobec. »Ho-ho! Lisica, le naglo mi izproži skobec, le naglo; lej, utaknil te bom potem v kurnik in pobasal s seboj gor v vas. V vasi te bom pa kazal strmečim očem. »Lejte, ljudje božji«, bom rekel, »lejte, zver sem vam ujel. Zver, to lisico, ki vam krade kure in jarčke, peteline in petelinčke.« Jeh, jeh, tako bom pravil, tako bom govoril; ni spaka, da bi mi ne začele potem ponujati gosposdinje moke, zabele, grošev . . . Jeh, jeh, Boštjan, to se ti bo godilo, da še sam ne veš, kako! Še pipo tobaka si boš lahko privoščil, pipo tobaka, ki vso kri pomiri in staremu človeku dobro stori, dobro, kakor da bi polič vina popil. Jeh, jeh, to boš živel, ti Boštjan stari!«

Tako si je govoril Boštjan. Videč, kako prožno je nastavlil skobec, in kako močno bosta zgrabila nazobčana obroča lisico, da ji nikakor ne bo moči iz skobca odnesti petá, najsi je še tako zvita, si je Boštjan od veselja mencial roke in stopical kakor pijan od toliko obetajočih upov ob lisičini, vzklikajoč proti nebu: »Čast bodi Bogu! Lej, Boštjan, sam Bog ti je dal te misli, da boš ujel lisico, ki te bo živila, sam Bog! Čast in hvala bodi Njemu, ki je dober!«

Ko pa je Boštjan tako stopical pred skalo in hvalil Boga, je zagledal pred lisičino v zemlji zabrsano kurje perje. »Aha, lisica, ti si skubila kokoš«, reče Boštjan in potegne za perje, ki je molelo iz zemlje.

Za Boga, ali je res, ali ni res, kar vidijo Boštjanove strmeče oči! . . . Ha, ali je res, ali ni res, kar je privlekel iz prsti na dan! . . .

Boštjan v istini ni prav vedel, ali je res, ali se mu le sanja . . . Debelo je gledal in strmел v ono, kar je privlekla na dan njegova tresoča roka. Za nekaj trenutkov otiplje na tako čuden način mu došlo stvar. In ko vidi, da ima ta stvar peruti, kremplje, kljun . . . kakor druge domače kure v vasi . . . tedaj ne dvomi več, kaj drži v rokah, tedaj se mu zasveti, kako in kaj. Da, dal Lisica je ukradla kokoš. Pred lisičino jo je zagrebla v prst, da bi se shladila, in da bi jo potem nesla mladim — jo je pa Boštjan dobil . . . uh, in še gorko . . .

Ko se Boštjan tega prav zave, pade na kolena, povzdigne roke in srce k nebu in moli: »Moj Bog, zdaj izpoznavam, da imaš še rad starega Boštjana. Ti veš, da sem slab in da nimam prahu moke, da bi si skuhal sok, ne za južino krompirja, da bi si ga spekel; ti veš to, pa si mi poslal kokoš po tej lisici, kakor si poslal nekdanj Danielu v levnjak južino po preroku Habakuku, ki ga je angel daleč v drugi deželi za lase zgrabil in ga postavil pred levnjak, v katerem je žaloval Daniel, da mu je dal južino. — Ljubi Bog, če bi imel jaz odslej kdaj kaj storiti, kar je napak in ni po Tvoji volji, rajši dam zdaj lisici kokoš nazaj in umrem, če je Tvoja sveta volja; zakaj stari Boštjan ima Tebe, nebeški Oče, rad, in umreti mu je od žalosti, ko bi se kdaj zalotil na čem, kar bi ne bilo prav, kar bi bilo greh . . .«

Tako je torej molil Boštjan. Debele solze so mu polzele po licih, solze, ki so glasno pričale, da je prišla molitev, ki jo je ravnokar opravil, iz globine njegovega srca; solze, ki so glasno pričale hvaležnost in ljubezen siromašnega starčka do tako dobrega nebeškega Očeta . . . Ko pa je odmolil, ni šel iskat gob po lazu kakor se je bil namenil, nego jo mahne naravnost domov v kočo, oskubi kokoš ter je pristavi precejšen kos k ognju.

Tisti dan se je imel stari Boštjan kakor o praznikih. Hvalil je Boga in se mastil s tolsto kokošjo, da se mu je mast cedila po bradi . . .

III.

Stari Boštjan je po tistem srečnem dnevu, ko mu je lisica pripravila tako dobro pečenko — celo, še gorko kokoš — zopet vzel vitre v roke in začel spletati koše in košare, canje in canjice. K Tomažu v vas ni stopil, da bi se opravičil, zakaj ga ni bilo na delo. »E«, si je mislil Boštjan, »kaj bi lazil k Tomažu; seno so že močno pospravili, za kaj drugega me pa ni prosil Tomaž«. Pa je imel prav Boštjan, da ni hodil v vas; zakaj zarobljeni kmet ga je namerjal prav pošteno ošteti in ga zadreviti doli v kočo, kakor je svoje dni drevil ovce po lazu. »Ha, le naj mi pride zdaj ta lenuh«, se je namreč jezil Tomaž, »ha, le naj mi pride, to jo bova ucvrla doli po vasi, da bo pomnil ta nepridiprav, kdaj me je nalagal . . .« E, Tomaž se je lahko širokoustil, ko ni vedel, kako je bilo s stricem; saj ko bi vedel, da je bil Boštjan bolan, težko, da bi govoril tako.

Stari Boštjan je torej zopet spletal koše; seve, saj jih je lahko: kokoš mu je pomagala na noge, kokoš, ki jo je dobil pred lisičino; ta ga je pozivila, da je zopet brez težave krivil vitre in šibice, jih ovijal in zapletaval

ob palčicah in dodelaval tako koše. — Ko je enega dopletel in ga postavil na stol, ogledujoč ga, ali bo ali ne, ga je spomnila kost od kurjega stegna, ki je ležala tam pred ognjiščem, na kokoš, ki jo je obiral, in kokoš ga je domislila na lisico, lisica pa na skobec, ki ga je bil nastavil doli pred lisičino.

»Lej, na skobec sem pa čisto pozabil«, je dejal Boštjan, ko je zagledal tisto kurjo kost, popustil koš in stopil doli v laz. »E«, si je mislil spotoma, »lisica, ti si mi dobra, pa sama tega ne veš; jaz pa vem, da si mi; skobec bom sam izprožil in ga vzel domov; kaj bi te lovil, ko si mi prinesla kokoš.«

Tako je mislil Boštjan spotoma. Ko pa je stopil pred tisto veliko skalo, za Boga, kaj zagledajo njegove oči? — Jehate no . . . lisica, tista dobra lisica se je valjala in zvijala napol mrtva, z razbitim hrbtiščem pred lisičino . . .

Boštjan se prestraši. Ko pa izpozna, kaj se je utegnilo zgoditi, se mu skremži obraz in zatuli na ves glas: »O-júl! O-júl!« in se briše z rokavom preko oči in javka in javka: »O, ti uboga lisica!« . . . In ko tako tuli in javka in gladi lisico, mu nekaj reče: »Boštjan, tvoj klobuk ni sicer Bog ve kaj, vodo bo pa le držal, steci, steci ponjo na studenec.« »O-júl!« še enkrat zatuli Boštjan, nato na ves dir steče in prinese skoro še zvrhan klobuk studenčnice, izmaka lisici rane in ji vliva vode v gobec, pa vse ni nič pomagalo: lisica je ležala kakor mrtva na tleh, le semintja je privzdignila gobec in žalostno zajejala . . .

»Jeh, jeh!« je zastokal Boštjan in škropil lisico z vodo, pa ubožica se že skoro ni več ganila. »Jeh, jeh!« je zastokal, vil roke in nemirno stopical poleg lisice. Pa mu pride na misel, da ima doma v omari gadjo mast, ki slove, da vsako rano, bodisi še tako huda, kar na gledanje ozdravi. »Jeh, jeh, in še veliko imam te gadje masti«, reče Boštjan nemirno, zagrabi lisico in jo ucvre — kakor da bi podžgal hišo — gori po rebri v kočo. V koči postelje lisici v kotu in jo namaže z gadjo mastjo. In lisici je nekoliko odleglo, vsaj tako si je mislil stari Boštjan. Je pa rekel Boštjan, tako je rekel: »Mladiče bi rada videla lisica, mladiče, zato se postavlja na noge. Kar ponje grem, jih bom že kako zbezal iz lisičine.« In popustil je Boštjan gadjo mast na stolcu in lisico v kotu, zaloputnil vrata za seboj in stekel doli v laz po mladiče. Komaj pa prestopi prag svoje koče, ko mu počí na uho neko cvileče pasje lajanje, in kmalu za tem zasliši dva strela iz laza. »Jeh, jeh, kaj pa to pomeni«, prestrašeno izusti in obstoji. Ko pa le ne jenja tisto cvileče pasje lajanje, se popraska Boštjan za ušesi ter jo mahne v laz. »Pa ne, da bi se kaj hudega zgodilo«, mu roji po glavi. Misli si ni upal, kaj se je morda zgodilo . . . Ah, cvileče pasje lajanje, dva strela . . .

»Kam pa se ti tako mudi?« ustavi Boštjana sredi pota znan glas. Tomaž iz vasi je bil, noseč na puškini cevi dve mladi lisički.

»Ali so ti tatovi ulomili v kočo in bežiš pred njimi, da si videti tako zbezan, Boštjan?« se je smejal Tomaž, ponosen na svoj plen, na mladi lisički, ki sta mahali s puške doli. — A Boštjan ni odgovarjal. Dušilo ga je nekaj, da je komaj dihal in kakor nor pogledaval zdaj Tomažu v obraz, zdaj ustreljeni lisički.

»He-hej, Boštjan, lisic se nikar ne boj, svinčenega zrnja je dovolj na svetu, in moje oko dobro meri«, se smeje dalje Tomaž in potrka Boštjana po rami, češ: »Ali nisem lovec, da mu ni najti para?«

Tedaj pa odpre Boštjan usta in srdito zavpije, kazoč na lisički: »Pa kje si dobil?«

»Kje? — Lej, doli v lazu, v tistem pečevju sem ju dobil; a rajši bi zalezal stara dva. Ta hudirja sta mi pri belem dnevu odnesla dve stari kokoši.«

»Jeh, jeh!« je zavjaval Boštjan — od jeze je pokalo po njem. — »Pa kaj vendar misliš, da greš to storiti, da greš ti lisički ustreliti? Moj Bog, kako se ju upaš pobiti?«

Tomažu se je zdelo starega Boštjana vedenje čudno. Na kratko mu odgovori: »To lisičjo zalego, ki mi je kure kradla, sem že izplačal danes, tebe, Boštjan, bom pa še; obljubil si, da prideš na delo, a bilo te ni. Tako me vodiš za nos. Od tebe, Boštjan, bi ne pričakoval kaj takega; to ni moško.«

Tedaj pa zacvili pes. Zavohal je bil namreč v koči lisico.

»Jeh, jeh, zdaj bo pa še stara šla«, je zavjaval Boštjan, ko je zaslišal tisto nesrečno pasje lajanje in se spustil v dir h koči; ni se utegnil opravičevati, zakaj ga ni bilo na delo, niti povedati par gorkih Tomažu, da gre lisički pobijati.

»Boš šel stran, ti zgaga pasja, ti«, je vpil Boštjan na psa, ko je prisopihal do koče. »Boš šel stran, ti pravim«, je vpil in odganjal od koče psa, ki je skakal in se spenjal ob steni in izkušal priti v kočo. »O, čast Bogu, vrata sem bil vendarle zaprl«, je rekel Boštjan, videč, da ni mogel pes lisici do živega, in skočil v kočo. Lisica pa je med tem že poginila.

Ker ni bilo Boštjana le predolgo iz koče, in je pes le skakal in se spenjal in praskal po steni, se je Tomažu vsa reč že čudna zdela, in pogleda v kočo.

Če se je že prej čudil Boštjanu, se je sedaj še bolj: poleg mrtve lisice je namreč čepel stari Boštjan in si brisal solze . . .

Solze, ki so polzele sirotnemu Boštjanu po razoranem licu, te solze so glasno pričale, kako hvaležno je njegovo srce, hvaležno tudi živali, celo tatinski lisici . . . Da, da! Ležal je on bolan, bolan in kako zapuščen! . . . Vaščanom, ki jim je spletal koše, canje . . . tem še na misel ni prišlo, da bi pogledali po njem, ko ga že nekaj dni ni bilo blizu . . . Zapuščen je bil torej od vseh, prav od vseh . . . Tedaj pa je poslal dobri nebeški Oče Boštjanu kokoš, po tej lisici jo je poslal . . . Zato si je brisal Boštjan solze, brisal poleg mrtve lisice . . .

»So pač mehkega srca stari ljudje«, je dejal Tomaž sam zase, ko je gledal v kočo. »Počakati moram Boštjana, da pride iz koče in mi pove, kako in kaj.«

Minilo je nekaj tednov.

Stari Boštjan zopet spleta iz vrbovih šibic, srobotja in do leta starih leskovih mladik koše in košare in canje, pa ne več doli za svojo kočo nad

lazom, kjer mu je večkrat primanjkovalo kruha, ampak gori v vasi pri Tomaževih, kjer jim preostaja kruha.

»Če se Boštjanu že žival tako smili, kako se mu bodo šele ljudje«, je rekel kmet Tomaž in ga vzel za svojega.

Krška ribica.

Po vodi je plavala ribica,
po vodi, po Krki zeleni
in bila je stara leta tri . . .
»Aj, ribicà, ki imaš bistre oči,
eno željo izpolni meni!«

Na bregu, na travi zeleni —
tam mamica mlada je stala:
imela je lice jako bledó,
imela oko je vse kalnó
in bridko je, bridko jokala . . .

»Poglej mi, poglej tja v globoko dno!
Glej, Ivica naša mala
po bregu tod prej-le je skakala.
In iskala sem jo, sem čakala
in klicala: Ivica zala . . .

Oj, Ivica zala, ti ótrok moj,
ne čuješ li mamice svoje? —
Gotovo okregala nič te ne bo,
pritisnila bo te na prsi tesnó,
poljubljala laske bo tvoje . . .

In tiho je vse okrog in okrog,
od nikoder besede nobene;
od onega brega le jeki golčé,
od straha se óži mi v prsih srce . . .
Poglej na dno Krke zelene! —«

Po vodi je plavala ribica
in zrla v globoko daljavo
in k bregu hitela, kot ptička hiti,
in v mamico mlado uprla oči,
nad vodo je dvignila glavo:

»Oj, tamkaj sem videla Ivico,
kjer sestic se pase mi čreda,
in njena lička so kakor sneg
in njene rokce so kakor sneg,
z očesci pa nič več ne gleda . . .«

Po vodi je plavala ribica,
po vodi, po Krki zeleni,
in mamici tekle so grenke solzé. —
Oj, pridi, krilatec, dol z zvezde svetlé,
tolažbe podaj zapuščeni! . . .

Ivo Danič.

Srce in želodček.

Ej, rdeči moj balonček
se dvigne do nebá,
in sladki moj bonbonček
mi seže do srcá.

Pa rdeči moj balonček
se v zraku razleti,
in sladki moj bonbonček
v želodčku se stopi . . .

Sedaj pa po balončku
mi v srcu je hudó,
a zdaj mi po bonbončku
v želodčku je sladkó!

Cvetko Slavin.

